

Tadeusz Wawak i Wiesław Bracha
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

UWARUNKOWANIA JAKOŚCI KSZTAŁCENIA I UZYSKIWANIA WARTOŚCI DODANEJ W PROCESIE DYDAKTYCZNYM W OCENIE WYKŁADOWCÓW I STUDENTÓW W POLSCE I NA UKRAINIE

1. Wprowadzenie

Władze wydziałów i instytutów odpowiedzialne za jakość kształcenia swoich studentów, chcąc mieć poczucie dobrze spełnionego obowiązku, formułują i przyjmują własne subiektywne oceny i głoszą, że poziom świadczonych usług dydaktycznych jest wysoki. Nie w sposób spotkać w Polsce i na Ukrainie szkoły wyższej, w której głoszą, że poziom ich jakości kształcenia jest niski, a wartość dodana, jaką uzyskują studenci po ukończeniu studiów jest mierna. Oczywiście dla porządku wszystkie uczelnie informują opinię publiczną, że dokładają wszelkich starań, aby ten zadawalający poziom jakości dalej doskonalić. Skoro jest tak dobrze to, dlaczego jest tak źle! Dlaczego w rankingach uczelnie Polski i Ukrainy zajmują dalekie miejsca i nic nie wskazuje na to, aby miało się to zmienić, a profesorowie tych uczelni wysyłają swoje dzieci na studia za granicę? Dlaczego przyjmowane w szkołach wyższych w tych państwach w programy „doskonalenia jakości kształcenia” nie przynoszą pożądanego **efektów kształcenia**, mimo poniesionych nakładów na ich realizację. Prowadzone od kilkunastu lat badania¹ problemów, z jakimi boryka się szkolnictwo w Polsce i na Ukrainie pozwala na wstępną ocenę złożonych przyczyn tego stanu rzeczy. Bardzo ważną przyczyną niezadawalającego postępu w rozwoju uniwersytetów oraz powodem braku oczekiwanych sukcesów w realizacji przyjętych programów poprawy (zapewnienia) jakości kształcenia są z jednej strony są uwarunkowania, w jakich funkcjonują², a z drugiej wyzwania zarządzania jakością³, przed którymi stoją uczelnie, do których realizacji i nie potrafią się porządnie zabrać³.

Opracowanie programów zapewnienia jakości, zgodnych z wymaganiami ustalonymi, przez ministrów właściwych do szkolnictwa wyższego sygnatariuszy Procesu Bolońskiego, w 2005 r w Bergen⁴ oraz zaleceniami Unii Europejskiej⁵, ma

¹ T. Wawak, Jakość zarządzania w szkołach wyższych, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012 r.

² Current Problems of university management, edited by Tadeusz Wawak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013 r.

³ Wyzwania zarządzania jakością w szkołach wyższych, praca zbiorowa pod redakcją Tadeusza Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012 r.

⁴ Standardy i wskazówki zapewnienia jakości w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego. Materiały z Konferencji europejskich ministrów do spraw szkolnictwa Wyższego, Bergen 19-20 maja 2005 r., Warszawa 2005 r. www.nauka.gov.pl, data odczytu 22.06.2015 r. oraz Ramowa Struktura Kwalifikacji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Nauki, Techniki i Innowacji Danii, luty 2005, tłum. MNiSW, www.nauka.gov.pl, data odczytu 22.06.2015 r.

⁵ Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji do uczenia się przez całe życie z dnia 23 kwietnia 2008 r., Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 111 z 6.05.2008 r., s. 1., <http://eur-lex.europa.eu>, data odczytu 22.06.2015 r.

sens dopiero po kompleksowej, rzetelnej ocenie uwarunkowań, w jakich uczelnie funkcjonują, realizują obowiązki dydaktyczne i prowadzi badania naukowe. Kluczową kwestią dla poprawnego opracowania programu doskonalenia procesu dydaktycznego jest przeprowadzenie niezależnych, obiektywnych badań opinii wykładowców i studentów na temat jakości kształcenia i wartości dodanej w procesie dydaktycznym, przeprowadzonych przez osoby, które nieponoszące odpowiedzialności służbowej za ich poziom. **Celem tych badań było wykazanie rzeczywistych uwarunkowań podnoszenia jakości kształcenia i wzrostu uzyskiwanej w procesie dydaktycznym wartości dodanej, (czyli osiągniętych efektów kształcenia), porównanie ocen tych zjawisk, procesów i tendencji opisujących te uwarunkowania, w Polsce i na Ukrainie oraz wskazanie koniecznego kierunku ich zmian.** Realizacja zamierzonych badań, na przykładzie studiów na kierunkach ekonomicznych uniwersytetów polskich i ukraińskich miała potwierdzić przyjętą hipotezę badawczą głoszącą, że rzetelna i kompleksowa ocena przyczyn i skutków tych uwarunkowań determinuje prowadzenie rzeczywistej i skutecznej poprawy jakości kształcenia oraz uzyskiwanej w procesie dydaktycznym wartości dodanej, czyli uzyskiwania oczekiwanych efektów kształcenia.

Mając powyższe na względzie prof. Tadeusz Wawak (Kierownik Katedry Ekonomii Stosowanej i Jakości Zarządzania w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie) opracował koncepcje przeprowadzenia tych badań.

Koncepcję zabezpieczenia informatycznego, statystycznego oraz technicznego prowadzonych badań opracował i realizował Wiesław Bracha, członek zespołu badawczego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zajmował się opracowaniem informatycznym i statystycznym ankiety i prowadzeniem wstępnej analizy statystycznej zebranych informacji zawartych w wypełnionych formularzach ankiet.

W ramach współpracy naukowo-badawczej i dydaktycznej katedr UJ i UMCS zdecydowano, że zostanie opracowany formularz ankiety przez prof. Tadeusza Wawaka i studentów z Koła Naukowego Zarządzania Jakością i Wiedzą, pod kierunkiem Karoliny Mojsym, funkcjonującego przy Katedrze Zarządzania Jakością i Wiedzą Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, kierowanej przez Panią prof. Elżbietę Skrzypek.

Pytania do formularza ankiety zostały opracowane w oparciu o:

- obowiązujące opisy zakładanych efektów kształcenia dla konkretnych kierunkach studiów w odniesieniu do efektów kształcenia dla danego obszar wiedzy w dziedzinie nauk ekonomicznych oraz sylabusy badanych kierunków studiów ekonomicznych w UJ i UMCS;
- obserwacje i wywiady uczestniczące przeprowadzone z pracownikami i studentami badanych kierunków studiów różnych uczelni;
- Ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym⁶;
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego⁷;

⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r - Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia⁸;
- YES! GO! Model for Core Curricula with Integrated Mobility Abroad, Praktyczny przewodnik tworzenia programów studiów zintegrowanych z okresem mobilności⁹;
- Autonomia programowa uczelni Ramy Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego. Praca zbiorowa pod redakcją Ewy Chmieleckiej¹⁰,
- Komunikacja i jakość w zarządzaniu, praca zbiorowa pod red. naukową T. Wawaka¹¹.

Opracowany formularz ankiety obejmował 54 pytania, z trzema możliwościami odpowiedzi na każde pytanie. Pierwsze 40 pytań opracował prof. Tadeusz Wawak. Natomiast pytania od 41 do 54 samodzielnie opracowali studenci UMCS w Lublinie. Wypełniający formularz ankiety respondent mógł wyrazić swą opinię po przez zaznaczenie znakiem „X” wybranej odpowiedzi w rubryce, obok postawionego pytania: „TAK” lub „NIE” albo „???” jeśli odpowiadający nie miał zdania, albo nie chciał lub nie wiedział jak odpowiedzieć.

Mając powyższe na względzie prof. Tadeusz Wawak (Kierownik Katedry Ekonomii Stosowanej i Jakości Zarządzania w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie) opracował koncepcje przeprowadzenia tych badań Planowane badania skonsultowano z biorącymi udział w badaniach, kierownikami katedr trzech uniwersytetów na Ukrainie: Narodowy Uniwersytet Ekonomiczny w Tarnopolu, Narodowy Uniwersytet Przykarpacki w Iwano-Frankiwsku i Narodowy Uniwersytet Rolniczy w Sumach. Formularz ankiety został przetłumaczony na język ukraiński przez profesorów biorących udział w badaniach.

Zgodnie z opracowaną koncepcją badań, ten sam opracowany formularz ankiety wypełniali zarówno wykładowcy, jak i studenci studiów licencjackich i magisterskich na kierunkach ekonomicznych, uniwersytetów w Polsce i na Ukrainie. Różnice w uzyskanych odpowiedziach miały być poddane szczegółowej analizie pozwalającej na wyciągnięcie istotnych wniosków, pozwalających na formułowanie propozycji, co do kierunku zmian w zarządzaniu procesem dydaktycznym i uczelnią. Badania ankietowe przeprowadzono w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (pod kierunkiem prof. T. Wawaka), Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (pod kierunkiem prof. E. Skrzypek) oraz na Ukrainie (w wymienionych powyżej Uniwersytetach) pod kierunkiem:

⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz. U. Nr 253, poz.1520.

⁸ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia, Dz. U. Nr 253, poz.1521.

⁹ Praktyczny przewodnik tworzenia programów studiów zintegrowanych z okresem mobilności. Projekt „MOCCA”, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2009 r., wyd. DAAD Deutscher Akademischer Austauschdienst, Bonn, www.daad.de

¹⁰ Autonomia programowa uczelni Ramy Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego. Praca zbiorowa pod redakcją Ewy Chmieleckiej, Priorytet IV PO KL, Działanie 4.1. poddziałanie 4.1.3., Projekt Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2010, www.nauka.gov.pl, data odczytu 22.06.2015 r.

¹¹ Komunikacja i jakość w zarządzaniu praca zbiorowa pod red. naukową Tadeusza Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011 r.

- prof. Valerii Grynchutskyi, Ternopil National Economic University, Ternopil;
- prof. Valentin Vandyshev, Sumy National Agrarian University, Sumy;
- prof. Valentyna Yakubiv, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk.

Badaniami ankietowymi objęto studentów ostatniego roku studiów stacjonarnych: I stopnia (w Polsce nazywanych studiami licencjackimi a na Ukrainie studiami bakałarskimi) i II stopnia (studia magisterskie) oraz wykładowców (profesorów i doktorów) prowadzących zajęcia dydaktyczne na tych studiach, na kierunkach ekonomicznych. W trakcie wypełniania ankiet studenci i wykładowcy uzyskiwali wyjaśnienia od przeprowadzających badania. Dlatego też ilość ankiet wypełnionych niezgodni z wymogami formalnym była niewielka (12).

W wyniku przeprowadzenia badań ankietowych, przy użyciu tradycyjnych papierowych formularzy ankiet i bezpośredniego kontaktu z osobami ankietowanymi otrzymano zwrot poprawnie, w pełni wypełnionych ankiet od 848 respondentów, w tym:

- od pracowników uniwersytetów polskich – 48 (profesorów i doktorów) oraz ukraińskich (profesorów, docentów i kandydatów nauk) – 66; łącznie od 114 wykładowców;
- od studentów uniwersytetów polskich – 483 oraz ukraińskich – 251; łącznie od 734 studentów studiów I stopnia i II stopnia.

W oparciu o zebrane drogą ankietową informacje od empiryczne 848 respondentów opracowany jest pełny raport z badań. W tym artykule zostanie przedstawiony tylko jeden aspekt, prowadzonych badań ankietowych – uwarunkowania uzyskiwanych efektów kształcenia. **Pierwszym celem tego opracowania jest krótkie przedstawienie, uwarunkowań jakości kształcenia i uzyskiwania wartości dodanej w procesie dydaktycznym, w ocenie wykładowców i studentów na kierunkach ekonomicznych w badanych uniwersytetów polskich i ukraińskich. Drugim celem badawczym jest wskazanie zasadniczych różnic w opiniach i ocenach na ten temat, dokonanych przez ankietowanych profesorów i studentów polskich oraz ukraińskich uniwersytetów, wypełniających taki sam formularz ankiety, na przykładzie swojej uczelni.**

Przedstawione w tym opracowaniu wyniki badań to studium przypadku, którego treścią są zestawione i porównywane poglądy głównych wewnętrznych interesariuszy badanych uniwersytetów na warunki, jakie stwarzają swoim studentom i pracownikom w obszarze zapewnienia jakości kształcenia i uzyskiwania wartości dodanej. **Opracowanie powinno zweryfikować hipotezę badawczą głoszącą, że oceny i opinie ankietowanych wykładowców i studentów będą bardzo zróżnicowane i dlatego też w doskonaleniu funkcjonowania szkół wyższych należy przyjąć różniące się od siebie, ale adekwatne do potrzeb każdego uniwersytetu: programy i strategie ich rozwoju, efektywny system zapewnienia ciągłej poprawy jakości kształcenia i wzrostu uzyskiwanej w procesie**

dydaktycznym wartości dodanej oraz metody i narzędzia doskonalenia jakości zarządzania w uniwersytetach Polski i Ukrainy.

2. Uwarunkowania uzyskiwania efektów kształcenia w opinii i ocenie wykładowców

Odpowiedzi 62 wykładowców badanych dwóch uniwersytetów polskich (z Krakowa i Lublina) oraz 66 wykładowców biorących udział w badaniach uniwersytetów ukraińskich (z następujących miast: Tarnopol, Iwano-Frankiwnsk i Sumy) przedstawiają, zestawione w tabelach nr 1 i nr 2, opinie i oceny osób ankietowanych, respondentów z Polski i z Ukrainy. Można je potraktować, jako wyniki studium przypadku (w danej uczelni), których nie można uogólnić i odnieść do wszystkich uniwersytetów tych państw. Stanowią jednak podstawę do refleksji natury ogólnej w badanych uniwersytetach o potrzebie przeprowadzenia korekty strategii funkcjonowania uczelni, projakościowej restrukturyzacji zarządzania oraz zapewnienia doskonalenia jakości kształcenia na kierunkach ekonomicznych. Temu celowi służyły zaprojektowane i przeprowadzone badania ankietowe. Dlatego też zaprogramowanym celem uzyskania opinii i oceny pozytywnych oraz negatywnych uwarunkowań kształtowania efektów kształcenia nie była ocena uniwersytetów i ich jednostek organizacyjnych, w których były przeprowadzone badania. Ich celem było dostarczenie badanym jednostkom organizacyjnym informacji wskazujących na konieczność przeprowadzenia działań korygujących, zapobiegawczych i doskonalących, których realizacja sprzyjać będzie podnoszeniu poziomu jakości kształcenia i wartości dodanej procesu dydaktycznego w tych uniwersytetach. Wyniki tych badań mogą być wykorzystane także przez inne uniwersytety polskie i ukraińskie, które w badaniach nie brały udziału, ale funkcjonują w takich samych lub podobnych warunkach jak uniwersytety, w których badania były przeprowadzone.

Ponad 67% ankietowanych, zarówno polskich, jak i ukraińskich wykładowców potwierdziło, że:

- studia ekonomiczne zapewniają rozwój indywidualny i skutecznie stymulują rozwój osobowy przyszłego absolwenta;
- studia zapewniają rozwój intelektualny, kulturowy i poziomu inteligencji;
- studia przygotowują studentów do wykonywania zawodu ekonomisty;
- studia wpajają umiejętności uczenia się i samodzielnego kształcenia oraz pozwalają na samodzielne kontynuowanie dalszych studiów w kraju i za granicą;
- realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność pionową po ukończeniu studiów I stopnia i kontynuację studiów na II stopniu kształcenia na innej uczelni w kraju i za granicą, połączonej ze zmianą kierunku studiów;
- absolwenci studiów I stopnia powinien umieć zadawać pytania, komunikować się, prowadzić dyskusje w sprawach dotyczących wzrostu efektów uzyskiwanych przez organizacje, w której pracują;
- wiedza zdobyta podczas studiów zwiększa szansę na sukces w karierze zawodowej;
- w trakcie studiów realizują praktyczne projekty (analizy, case study);

- zajęcia rozwijają zdolności samodzielnego myślenia i analizowania rzeczywistości/ zjawisk gospodarczych i społecznych.

Natomiast ponad 67% polskich wykładowców optymistycznie uznało (takiej wysokiej akceptacji nie udzielili poniższym stwierdzeniom wykładowcy z Ukrainy), że:

- studia przygotowują studentów, po ich zakończeniu, do podnoszenia zdobytych umiejętności, wraz z rozwojem technologii w wielu różnych dyscyplinach;
- studia promują postawy typu „obywatel świata” i zachęcają do kontaktów oraz mobilności w ramach Europy i świata;
- studia przygotowują do naukowego poznania funkcjonowania gospodarki miasta, kraju, Unii Europejskiej, świata i świadomego pogłębienia wiedzy w tym obszarze;
- realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność poziomą, czyli realizację części programów innej uczelni w kraju lub za granicą;
- studia zapewniają w wymaganym stopniu kompetencje dziedzinowe (nauki ekonomiczne) w dyscyplinie ekonomia lub zarządzanie;
- przeprowadzane egzaminy pisemne, sprawdzając wiedzę, kładą nacisk na ocenę zrozumienia problemów omawianych na zajęciach i krytycznego myślenia studentów;
- pozytywnie oceniają dbałość uczelni o jakość kształcenia.

Optymistycznych, pełnych satysfakcji odpowiedzi, na to ostatnie pytanie i wiele innych, polskich wykładowców nie potwierdzają z takim entuzjazmem polscy studenci; ale te kwestie zostaną przedstawione w dalszej części opracowania.

Tab. 1. Struktura odpowiedzi na pytania wykładowców uczelni polskich i ukraińskich

Wykładowcy POLSKA I UKRAINA w [%][%]						
Pytania	[%]			[%]		
	Tak	Nie	???	Tak	Nie	???
1.	69	8	23	74	3	23
2.	73	4	23	82	2	17
3.	71	4	25	89	4	7
4.	27	21	52	36	47	17
5.	69	8	23	52	18	30
6.	27	33	40	56	33	11
7.	29	42	40	48	24	27
8.	23	37	44	24	44	32
9.	35	21	44	58	12	30
10.	23	19	58	35	30	35
11.	79	4	17	74	3	23
12.	46	31	23	68	9	23
13.	77	10	13	55	24	21
14.	56	17	27	73	6	21
15.	69	13	19	64	11	26
16.	58	15	27	67	9	24
17.	58	21	21	61	11	29
18.	48	19	33	56	35	9
19.	46	33	21	65	30	5
20.	25	23	52	33	40	27

21.	23	33	44	44	12	44
22.	63	8	29	70	11	20
23.	60	4	35	55	15	30
24.	73	8	19	43	30	27
25.	83	2	15	74	3	23
26.	58	19	23	62	29	9
27.	50	6	44	59	9	32
28.	40	15	46	50	15	35
29.	79	4	17	70	24	6
30.	58	19	23	64	27	9
31.	18	31	51	47	18	35
32.	31	31	38	21	38	41
33.	21	29	50	32	42	26
34.	23	27	50	27	47	26
35.	29	27	44	53	38	9
36.	71	8	21	58	20	22
37.	38	13	50	45	14	41
38.	25	25	50	20	32	48
39.	35	21	44	56	8	36
40.	88	4	8	80	2	18
41.	37	40	23	50	42	8
42.	29	23	48	46	39	15
43.	75	6	19	74	3	23
44.	33	46	21	42	50	8
45.	79	8	13	71	26	3
46.	56	13	31	79	3	18
47.	46	31	23	68	8	24
48.	50	15	35	77	5	18
49.	79	0	21	73	3	24
50.	65	13	23	58	6	36
51.	60	23	17	67	27	6
52.	31	54	15	56	17	27
53.	44	25	31	47	15	38
54.	73	15	12	64	27	9

Tab. 2. Struktura odpowiedzi na pytania studentów uczelni polskich i ukraińskich

Studenci POLSKA i UKRAINA w [%][%]						
Pytania	[%]			[%]		
	Tak	Nie	???	Tak	Nie	???
1.	61	24	15	84	7	8
2.	73	19	7	87	6	6
3.	39	41	20	84	7	9
4.	17	58	25	44	39	17
5.	48	33	19	58	26	16
6.	15	56	28	67	20	13
7.	24	59	17	53	29	18
8.	35	42	23	49	34	17
9.	53	33	14	70	11	20
10.	45	36	19	65	17	19
11.	73	17	10	82	11	7
12.	43	39	18	75	14	10
13.	57	28	16	62	22	16
14.	64	24	12	77	10	14
15.	58	29	13	67	20	14
16.	61	28	11	78	14	8
17.	60	27	14	62	21	17
18.	40	43	17	61	24	15
19.	43	43	14	73	21	6
20.	17	48	35	47	37	16
21.	32	35	33	45	26	29
22.	58	34	8	80	7	12
23.	39	31	30	60	27	12
24.	70	12	18	62	18	20
25.	80	6	14	76	11	13
26.	35	48	17	57	29	14
27.	42	31	27	63	17	20
28.	53	25	21	61	16	23
29.	57	25	18	68	14	19
30.	61	27	12	69	17	14
31.	29	44	27	64	27	9
32.	17	47	36	38	33	29
33.	13	26	61	33	25	42
34.	9	53	38	27	56	18
35.	50	46	5	53	45	1
36.	46	42	12	75	13	12
37.	21	48	31	39	38	24
38.	23	42	35	33	36	31
39.	30	32	38	54	22	24
40.	82	9	9	86	5	9
41.	33	47	20	55	36	9
42.	18	65	17	45	44	11
43.	52	32	16	78	14	9
44.	11	83	6	43	49	8
45.	72	20	7	55	37	8
46.	47	32	21	57	23	20
47.	45	40	16	75	12	12
48.	66	19	15	70	21	9
49.	60	26	14	65	23	12
50.	53	31	16	73	12	16

51.	57	24	19	59	16	25
52.	24	56	20	66	20	14
53.	29	49	22	52	24	24
54.	40	33	27	61	23	16

Jednocześnie ponad 67% ukraińskich wykładowców uznało między innymi (takiej wysokiej akceptacji nie udzielili poniższym stwierdzeniom wykładowcy z Polski), że:

- studia przygotowują do aktywnego życia obywatelskiego;
- studia przygotowują i zapewniają rozwój samodzielnego, krytycznego myślenia wobec głównych hipotez i przekonań oraz opinii wobec otaczającej nas rzeczywistości,
- studenci zostali poinformowani tym, co po zakończeniu studiów na danym kierunku powinien wiedzieć, rozumieć, potrafić wykonać i jak postępować po zakończeniu kolejnego semestru oraz zakończenia studiów.

Wśród 54 pytań ujętych w formularzu ankiety tylko 16 uzyskało odpowiedź „TAK” aż od ponad 67% ankietowanych zarówno polskich, jak i ukraińskich wykładowców, (ale nie na te same pytania). Były to wyżej przedstawione pytania, które uzyskały najwyższą aprobatę respondentów.

Jednocześnie mniej niż 30% ankietowanych polskich wykładowców odpowiedziało „TAK” na 13 pytań oraz ukraińskich wykładowców tylko na 4 pytania (nr 8, 32,34,38), które także w Polsce rzadko uzyskiwały odpowiedź twierdzącą. Były to pytania, które uzyskały najmniejszą aprobatę badanych polskich wykładowców:

- 18% – studenci potrafią wykazać konkretne efekty kształcenia, jakie powinny osiągnąć na każdym roku studiów i po ich zakończeniu;
- 21% – realizowane programy studiów były opracowane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego (interesariuszami) uczelni;
- 23% – studia zapewniają kompetencje w zakresie zarządzania złożonymi technicznymi lub zawodowymi działaniami lub projektami, ponoszenia odpowiedzialności za podejmowane decyzje w nieprzewidywanych kontekstach związanych z pracą lub nauką;
- 23% – studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności za przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej lub dokonywania przeglądu strategicznych wyników zespołu;
- 23% – przyjęte efekty kształcenia są mierzalne oraz można obiektywnie ocenić stopień ich realizacji w czasie według wyznaczonych metod i kryteriów;
- 23% – programy studiów były opracowane we współpracy ze studentami;
- 25% – absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi sprawnie i skutecznie pozyskiwać środki z zewnątrz organizacji, w której jest zatrudniony, niezbędnych do sfinansowania przedsięwzięć realizowanych w miejscu swej pracy;
- 27% – studia dostosowane są do aktualnych potrzeb rynku pracy i zapewniają zatrudnienie;
- 27% – studia zapewniają zaawansowane umiejętności, wykazywanie się biegłością i innowacyjnością potrzebną do rozwiązywania złożonych i nieprzewidywalnych problemów w specjalistycznej dziedzinie pracy lub nauki;
- 28% – studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności z przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej lub dokonywania przeglądu strategicznych wyników zespołu;

- 29% – studia zapewniają specjalistyczne umiejętności rozwiązywania problemów potrzebne do badań lub działalności innowacyjnej w celu tworzenia nowej wiedzy i procedur oraz integrowania wiedzy w różnych dziedzinach;
- 29% – większość przeprowadzonych egzaminów, przeprowadza się metoda testową;
- 29% – system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi (czy ich potrzeby zostają zaspokojone?).

Wśród odpowiedzi polskich wykładowców najczęściej udzielonych na „NIE” dotyczyło pytań, które ściśle są związane z praktycznym przygotowaniem studentów do wykonywania zawodu; negatywnych odpowiedzi na kolejne poniższe pytania udzieliło:

- 54% – Czy Pani/Pana zdaniem ewaluacja efektów kształcenia w formie, co semestralnej ankiety oceny zajęć przekłada się na realną poprawę jakości kształcenia?
- 46% – Czy Pani/Pana zdaniem ilość praktycznych umiejętności przekazywanych studentom w toku studiów jest wystarczająca?
- 42% – Czy studia zapewniają specjalistyczne umiejętności rozwiązywania problemów potrzebne do badań lub działalności innowacyjnej...?
- 40% – Czy jest Pani/Pan zadowolony z kształtu i zakresu programu studiów?
- 38% – Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie zarządzania złożonymi technicznymi lub zawodowymi działaniami lub projektami, ponoszenia odpowiedzialności za podejmowane decyzje...?

Także w badaniach przeprowadzonych wśród wykładowców badanych uniwersytetów ukraińskich najczęściej odpowiedzi na „NIE” wystąpiło w przypadku pytań dotyczących praktycznego przygotowania, przyszłych absolwentów kierunków ekonomicznych studiów, do wykonywania zawodu i realizacji ich zamierzeń i planów. Najwięcej negatywnych odpowiedzi uzyskały następujące pytania:

- 50% – Czy Pani/Pana zdaniem ilość praktycznych umiejętności przekazywanych studentom w toku studiów jest wystarczająca?
- 47% – Czy dostosowane są do aktualnych potrzeb rynku pracy?
- 47% – Czy realizowane programy studiów były opracowane we współpracy ze studentami?
- 44% – Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie zarządzania złożonymi technicznymi lub zawodowymi działaniami lub projektami, ponoszenia odpowiedzialności za podejmowane decyzje...?
- 42% – Czy realizowane programy studiów były opracowane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego (interesariuszami) uczelni?
- 42% – Czy jest Pani/Pan zadowolony z kształtu i zakresu programu studiów?
- 39% – Czy Pani/Pana zdaniem system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi?
- 39% – Czy przyjęte w uczelni efekty kształcenia zostały ustalone z perspektywy studenta, przy aktywnym udziale studentów w ich określeniu?

Na szczególną uwagę, w tej analizie uwarunkowań faktycznego zapewnienia przez badane uniwersytety, oczekiwanych przez gospodarkę i studentów efektów kształcenia, zasługują odpowiedzi wstrzymujące się polskich i ukraińskich wykładowców. Ostatnią kolumnę formularza ankiety przeznaczono na zaznaczenie takich sytuacji i opisano ją trzema pytajnikami „???” oznaczające sytuacje, w której odpowiadający na konkretne pytanie:

- ? – nie zna odpowiedzi i nie potrafi odpowiedzieć, lub
- ? – nie chce odpowiedzieć i wstrzymuje się od głosu, albo
- ? – nie rozumie pytania i nie chce popełnić błędu.

Takie stanowisko zajęli polscy wykładowcy w przypadku 30% pytań, na które udzielali odpowiedzi, a ich studenci tylko w 20% (okazali się być bardziej stanowczy i odważni). Najczęściej wariant trzeci wybrali polscy wykładowcy, odpowiadając na poniższe pytania (bardzo istotne dla efektów kształcenia, jakości kształcenia i uzyskiwanej w procesie dydaktycznym wartości dodanej):

- 58% – Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności za przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej...?
- 52% – Czy studia dostosowane są do aktualnych potrzeb rynku pracy i zapewniają zatrudnienie?
- 52% – Czy przyjęte w uczelni efekty kształcenia zostały ustalone z perspektywy studenta, przy aktywnym udziale studentów w ich określeniu?
- 51% – Czy studenci potrafią wykazać konkretne efekty kształcenia, jakie powinny osiągnąć na każdym roku studiów i po ich zakończeniu?
- 50% – Czy realizowane programy studiów były opracowane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego (interesariuszami) uczelni?
- 50% – Czy programy studiów były opracowane we współpracy ze studentami?
- 50% – Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi założyć oraz prawnie i efektywnie prowadzić firmę na własny rachunek?
- 50% – Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi sprawnie i skutecznie pozyskiwać środki z zewnątrz organizacji, w której jest zatrudniony, niezbędnych do sfinansowania przedsięwzięć realizowanych w miejscu swej pracy?
- 48% – Czy system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi?
- 44% – Czy przyjęte efekty kształcenia są mierzalne oraz można obiektywnie ocenić stopień ich realizacji w czasie według wyznaczonych metod i kryteriów?

Wybranie wariantu trzeciego mogło być efektem synergii wielu przyczyn, w tym tych wyżej wymienionych. Zamiast komentarza – spróbujmy sami udzielić konkretnej odpowiedzi: „TAK” lub „NIE” na każde z tych pytań!

3. Uwarunkowania uzyskiwania efektów kształcenia w opinii i ocenie studentów

W badaniach ankietowych przeprowadzonych w trakcie zajęć dydaktycznych wzięło udział 744 studentów. Ważnych, wypełnionych zgodnie z formalnymi

wymogami zebrano 734 formularzy ankiety sporządzonych w formie papierowej; w tym 483 w badanych uniwersytetach polskich (UJ i UMCS) oraz 251 w trzech badanych uniwersytetach ukraińskich.

Ponad 67 ankietowanych studentów polskich odpowiedziało „TAK” na 5 pytań, a ukraińskich aż na 19. Większość, zarówno studentów polskich, jak i ukraińskich, odpowiadając na 4 pytania, potwierdziło słuszność poniższych stwierdzeń:

- studia zapewniają rozwój intelektualny, kulturowy i poziomu inteligencji studenta;
- studia przygotowują do aktywnego życia obywatelskiego;
- realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność pionową po ukończeniu studiów I stopnia i kontynuację studiów na II stopniu kształcenia na innej uczelni w kraju i za granicą, połączonej ze zmianą kierunku studiów;
- absolwenci studiów I stopnia powinien umieć zadawać pytania, komunikować się, prowadzić dyskusje w sprawach dotyczących wzrostu efektów uzyskiwanych przez organizację, w której pracują;

Wśród pozostałych 15 pytań, na które udzieliło pozytywnej odpowiedzi ponad 67% ukraińskich studentów, najwięcej uznało za prawdziwe następujące stwierdzenia:

- 87% – studia ekonomiczne zapewniają rozwój indywidualny i skutecznie stymulują rozwój osobowy przyszłego absolwenta;
- 84% – studia przygotowują studentów do wykonywania zawodu ekonomisty;
- 80% – studenci zostali poinformowani tym, co po zakończeniu studiów na danym kierunku powinien wiedzieć, rozumieć, potrafić wykonać i jak postępować po zakończeniu kolejnego semestru oraz zakończenia studiów.
- 78% – wiedza zdobyta podczas studiów zwiększa szansę na sukces w karierze zawodowej.

Najmniej odpowiedzi na „TAK” ukraińskich studentów uzyskano na następujące trzy pytania:

- 27% – Czy realizowane programy studiów były opracowane we współpracy ze studentami?
- 33% – Czy realizowane programy studiów były opracowane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego (interesariuszami) uczelni?
- 33% – Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi sprawnie i skutecznie pozyskiwać środki z zewnątrz organizacji, w której jest zatrudniony, niezbędnych do sfinansowania przedsięwzięć realizowanych w miejscu swej pracy?

W przeprowadzonych badaniach ankietowych spora część studentów, średnio 36% polskich i 23% ukraińskich wybrała na postawione pytania odpowiedź: „NIE”. Ilość tego rodzaju odpowiedzi na poszczególne pytania była zróżnicowana. Ponad 37% odpowiedzi na „NIE” polskich studentów uzyskały 23 pytania, a studentów ukraińskich tylko 6 pytań (które należą do tych 23 pytania negatywnie ocenionych przez Polaków, ale z lepszymi ocenami).

Najwięcej negatywnych ocen uzyskały, wśród odpowiedzi na następujące pytania:

- 83% – Czy Pani/Pana zdaniem ilość praktycznych umiejętności przekazywanych studentom w toku studiów jest wystarczająca? (Ukraina – 49%)
- 65% – Czy Pan/Pani zdaniem system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi (czy ich potrzeby zostają zaspokojone)? (Ukraina – 44%)
- 59% – Czy studia zapewniają specjalistyczne umiejętności rozwiązywania problemów potrzebne do badań lub działalności innowacyjnej w celu tworzenia nowej wiedzy i procedur oraz integrowania wiedzy w różnych dziedzinach?
- 58% – Czy studia dostosowane są do aktualnych potrzeb rynku pracy i zapewniają zatrudnienie? (Ukraina – 39%)
- 56% – Czy studia zapewniają zaawansowane umiejętności, wykazywanie się biegłością i innowacyjnością potrzebną do rozwiązywania złożonych i nieprzewidywalnych problemów w specjalistycznej dziedzinie pracy lub nauki?
- 56% – Czy Pani/Pana zdaniem ewaluacja efektów kształcenia w formie, co semestralnej ankiety oceny zajęć przekłada się na realną poprawę jakości kształcenia?
- 52% – Czy realizowane program studiów były opracowywane we współpracy ze studentami? (Ukraina – 56%)
- 49% – Czy obserwuje Pani/Pan poprawę w działaniach na rzecz dostosowania oczekiwanych efektów kształcenia do oczekiwań studentów?
- 48% – Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi założyć oraz prawnie i efektywnie prowadzić firmę na własny rachunek? (Ukraina – 38%)
- 48% – Czy uczelnia umożliwia studentom dostęp do nowoczesnych technologii IT i zdobycie doświadczenia zawodowego swoim studentom?
- 47% – Czy jest Pani/Pan zadowolony z kształtu i zakresu i zakresu programu studiów? (Ukraina – 36%)
- 46% – Czy większość przeprowadzonych egzaminów, przeprowadza się metoda testową? (Ukraina – 39%)

Trzeci wariant odpowiedzi „???” na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety wybrało średnio 20% studentów polskich i 15% studentów ukraińskich. Najwięcej problemów z mieli studenci polscy i ukraińscy z odpowiedzią na pytanie 33 – Czy realizowane program studiów były opracowane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego? Wyboru opcji „???” dokonało ankietowanych: 61% Polaków i 38% Ukraińców. Był on spowodowany tym, że nie posiadali wiedzy na ten temat. Na pozostałe pytania, ten wariant odpowiedzi wybierało od 6% do 38% polskich studentów oraz od 6% do 31% ankietowanych ukraińskich studentów. Z tych danych wynika, że mniejsze problemy z wypełnieniem formularza ankiety mieli studenci ukraińscy, a największe wykładowcy polscy.

4. Podsumowanie opinii i ocen ankietowanych wykładowców i studentów polskich i ukraińskich

W wyniku przeprowadzenia badań ankietowych, przy użyciu tradycyjnych papierowych formularzy ankiet i bezpośredniego kontaktu z osobami ankietowanymi otrzymano zwrot poprawnie, w pełni wypełnionych ankiet od 848 respondentów z kilku uniwersytetów polskich i ukraińskich, w tym: 114 wykładowców i 734 studentów.

Uniwersytety ukraińskie przekazały nam wyniki badań, zestawione w postaci tabel, które zostały w tym opracowaniu połączone z wynikami badań przeprowadzonymi w uniwersytetach polskich i porównane. W tab. nr 3 przedstawiono zestawienie różnic, w punktach procentowych, w strukturze uzyskanych odpowiedzi ankietowanych wykładowców i studentów polskich i ukraińskich badanych uniwersytetów. Tabela ta składa się z czterech części:

- **A** – punkty procentowe przedstawiające różnice w strukturze odpowiedzi: polscy wykładowcy – polscy studenci; na poszczególne 54 pytania, które zawierał wypełniany przez badanych formularz ankiety;
- **B** – punkty procentowe przedstawiające różnice w strukturze odpowiedzi: ukraińscy wykładowcy – ukraińscy studenci; na wyżej wspomniane pytania;
- **C** – punkty procentowe przedstawiające różnice w strukturze odpowiedzi: polscy wykładowcy – ukraińscy wykładowcy; na wyżej wspomniane pytania;
- **D** – punkty procentowe przedstawiające różnice w strukturze odpowiedzi: polscy studenci – ukraińscy studenci; na wyżej wspomniane pytania.

Skromne rozmiary tego opracowania spowodowały, że krótko zostaną omówione w nim informacje zawarte w pierwszej części A i B drugiej części tab. 3, a pozostałe (C i D) pozostawiamy czytelnikom, z prośbą, o zapoznanie się z nimi.

Ankietowani mieli do wyboru trzy warianty odpowiedzi na każde pytanie: „TAK” lub „NIE”, albo „???”. Ponieważ pytań było 54, to w sumie wariantów odpowiedzi, w każdej badanej grupie, było 162. Z porównania struktury odpowiedzi na pytania: pracownicy – studenci wynika, że są to bardzo różniące się wypowiedzi:

- wariant odpowiedzi „TAK” wybrali polscy wykładowcy znacznie częściej niż polscy studenci (dodatnie różnice) odpowiadając na 42 pytania, a studenci polscy tylko w przypadku 12 pytań (ujemne różnice);
- wariant odpowiedzi na „NIE” wybrali polscy studenci znacznie częściej niż polscy studenci (ujemne różnice) odpowiadając na 53 pytania, a wykładowcy polscy tylko na 1 pytanie (dodatnie różnice); a konkretnie pytanie 33: „– Czy realizowane programy studiów były opracowane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego (interesariuszami) uczelni?”.
- wariant odpowiedzi „???” wybrali polscy wykładowcy znacznie częściej niż polscy studenci (dodatnie różnice) odpowiadając na 47 pytań, a studenci polscy tylko w przypadku 7 pytań (ujemne różnice); co oznacza, że wykładowcy byli mniej zdecydowani niż studenci i posiadali pełniejszą wiedzę w sprawach, których dotyczyły pytania.

Największe różnice w strukturze odpowiedzi (warianty: „TAK” lub „NIE”, albo „???”) polskich wykładowców i polskich studentów wystąpiły w przypadku tych pytań, przy których największa była suma wartości bezwzględnych różnic wyrażonych w punktach procentowych. Są to odpowiedzi na pytanie, które wykazują bardzo dużą różnicę między pozytywną opinią polskich wykładowców i negatywną oceną polskich studentów. Optymistycznych poglądów wykładowców nie popierają pesymistycznie nastawieni studenci. Do nich zaliczyć należy dziewięć pytań, w przypadku, których suma tych różnic jest większa od 65 punktów procentowych:

- nr 42 – 82 p. p.; *Czy Pani/Pana zdaniem system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi (czy ich potrzeby zostają zaspokojone)?* Aż 65% studentów na to pytanie odpowiedziało „NIE”, 48% wykładowców wybrało wariant „???”, a 29% odpowiedziało „TAK”.
- nr 10 – 78 p. p.; *Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności za przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej lub dokonywanie przeglądu strategicznych wyników zespołu?* Na to pytanie 45% studentów odpowiedziało „TAK”, a 58% wykładowców wybrało trzeci wariant odpowiedzi „???”.
- nr 35 – 78 p. p.; *Czy większość przeprowadzanych egzaminów, przeprowadza się metoda testową?* Brak pełnej wiedzy spowodował, że tylko 50% pracowników powiedziało „TAK”, a 46% - „NIE”; 44% studentów wybrało wariant odpowiedzi „???”.
- nr 3 – 74 p. p.; *Czy studia przygotowują studentów do wykonywania zawodu ekonomisty?* Aż 71% wykładowców odpowiedziało „TAK”, a 25% wybrało wariant „???”. Natomiast 41% studentów odpowiedziało „NIE”, a 39% „TAK”.
- nr 4 – 74 p. p.; *Czy studia dostosowane są do aktualnych potrzeb rynku pracy i zapewniają zatrudnienie?* Na to pytanie 58% studentów stwierdziło, że „NIE”, a 17%, że „TAK”. Aż 52 wykładowców odpowiedziało „???”, a tylko 27%, że „TAK”.
- nr 44 – 74 p. p.; *Czy Pani/Pana zdaniem ilość praktycznych umiejętności przekazywanych studentom w toku studiów jest wystarczająca?* Aż 83% studentów odpowiedziało - „NIE”. Tego samego zdania było 46% wykładowców.
- nr 37 – 72 p. p.; *Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi założyć oraz prawnie i efektywnie prowadzić swoją firmę na własny rachunek?* Aż 48% studentów odpowiedziało, że „NIE”, jednocześnie 38% wykładowców stwierdziło, że „TAK”, a 50% nie potrafiło na to pytanie jednoznacznie odpowiedzieć.
- nr 36 – 66 p. p.; *Czy przeprowadzane egzaminy pisemne, sprawdzając wiedzę, kładą nacisk ocenę zrozumienia problemów omawianych na zajęciach i krytycznego myślenia studentów?* W tym przypadku 71% wykładowców nie miało wątpliwości i odpowiedziało „NIE”. (Nie rozumiało jest, więc dlaczego stosują tę formę egzaminowania!) Tego samego zdania było 46% studentów.
- nr 54 – 66 p. p.; *Czy pozytywnie ocenia Pani/Pan dbałość uczelni o jakość kształcenia?* Na to bardzo istotne pytanie 73% wykładowców stwierdziło „TAK”.

Natomiast opinia studentów w tej sprawie była odmienna: tylko 40% wybrało „TAK”, a 33% - „NIE”.

Poziom różnic w strukturze odpowiedzi na sformułowane w kwestionariuszu ankiety pytania (warianty: „TAK” lub „NIE”, albo „???”) między wykładowcami i studentami badanych uniwersytetów ukraińskich jest znacznie niższy niż miało to miejsce w przypadku badanych uniwersytetów polskich. Także na Ukrainie optymistycznych poglądów wykładowców nie popierają pesymistycznie nastawieni studenci. Do nich zaliczyć należy następujące dziewięć pytań, w przypadku, których suma tych różnic jest większa od 39 punktów procentowych:

- nr 10 – 60 p. p.; *Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności za przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej lub dokonywanie przeglądu strategicznych wyników zespołu?*
- nr 31 – 52 p. p.; *Czy studenci potrafią wykazać konkretne efekty kształcenia, jakie powinni osiągnąć na każdym roku studiów i po ich zakończeniu (pamiętając o tym, że zdanie egzaminów nie jest efektem kształcenia)?*
- nr 8 – 50 p. p.; *Czy studia zapewniają kompetencje: w zakresie zarządzania złożonymi technicznymi albo zawodowymi działaniami lub projektami oraz ponoszenia odpowiedzialności za podejmowane decyzje w nieprzewidywanych kontekstach związanych z pracą lub nauką?*
- nr 37 – 48 p. p.; *Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi założyć oraz prawnie i efektywnie prowadzić swoją firmę na własny rachunek?*
- nr 46 – 42 p. p.; *Czy Pani/Pana zdaniem system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi (czy ich potrzeby zostają zaspokojone)?*
- nr 24 – 40 p. p.; *Czy realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność poziomą, czyli realizacji części programu w innej uczelni w kraju lub zagranicą?*
- nr 49 – 40 p. p.; *Czy absolwent studiów licencjackich powinien umieć za dawać pytania, komunikować się, prowadzić dyskusje w sprawach dotyczących wzrostu efektów uzyskiwanych przez organizacje, w której pracuje?*
- nr 50 – 40 p. p.; *Czy zajęcia pozwalają studentom przyzwyczaić się do właściwego odbierania oceny ich pracy, przyjmowania konstruktywnej krytyki i wyciągania wniosków?*
- nr 24 – 40 p. p.; *Czy realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność poziomą, czyli realizacji części programu w innej uczelni w kraju lub zagranicą?*

Różnicę między pozytywną opinią ukraińskich wykładowców i negatywną oceną studentów jest znacznie niższa niż miało to miejsce w Polsce. Nie wnikając w tym miejscu w przyczyny tego stanu rzeczy, które są wielowątkowe i bardzo złożone oraz pozostawiając je do wyjaśnienia w innej publikacji napisanej wspólnie z profesorami ukraińskimi. Należy podkreślić, że na Ukrainie tak jak w Polsce wykładowcy nie znają oczekiwań, ocen i opinii swoich studentów. Władze wydziału powinny zastanowić się i przeprowadzić analizę przyczyn tak dużych rozbieżności w opinii optymistycznej

profesorów i pesymistycznej studentów oraz wskazać zakres działań korygujących, doskonalących i zapobiegawczych, aby ten stan uległ znacznej poprawie.

Na szczególną uwagę zasługują te pytania, na które struktura odpowiedzi polskich wykładowców i studentów była podobna i suma wartości bezwzględnych różnic wyrażonych w punktach procentowych była niewielka. Do tych pytań zaliczyć możemy osiem pytań, w przypadku, których suma tych różnic jest mniejsza od 15 punktów procentowych:

- nr 24 – 8 p. p.: *Czy realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność poziomą, czyli realizacji części programu w innej uczelni w kraju lub zagranicą?* Jest to wynik formalnego wprowadzenia wymogów Unii Europejskiej i Procesu Bolońskiego.
- Nr 25 – 8 p. p.: *Czy realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność pionową, czyli możliwość (po zakończeniu I stopnia) kontynuowania studiów na II stopniu kształcenia na innej uczelni w kraju lub zagranicą, połączonej ze zmianą kierunku studiów?* Jest to także wynik formalnego wprowadzenia wymogów Unii Europejskiej i Procesu Bolońskiego.
- nr 51 – 8 p. p.; *Czy zgadza się Pani/Pan ze zdaniem, że wartość dodana procesu kształcenia z perspektywy studenta opiera się głównie na jego późniejszej wartości na rynku pracy?* „Tak” odpowiedziało 60% wykładowców i 57% studentów, natomiast MNiSW nie podziela tej opinii i kojarzy ją z wysokością uzyskiwanych przez studentów ocen na egzaminach.
- nr 40 – 12 p. p.; *Czy absolwent studiów licencjackich powinien umieć zadawać pytania, komunikować się, prowadzić dyskusje w sprawach dotyczących wzrostu efektów uzyskiwanych przez organizacje, w której pracuje?*
- nr 12 – 14 p. p.; *Czy studia przygotowują do aktywnego życia obywatelskiego?*
- nr 17 – 14 p. p.; *Czy studia uczą umiejętności pracy w środowisku wielokulturowym, szacunku do odmiennych kultur, tolerancji i zrozumienia inności w systemie myślenia i oceniania?*
- nr 41 – 14 p. p.; *Czy jest Pani/Pan zadowolony z kształtu i zakresu programu studiów?* Pozytywnej odpowiedzi na to pytanie udzieliło 37% wykładowców i 37% studentów, a negatywnej 40% pracowników i 47% studentów; w sumie zbieżność odpowiedzi na to pytanie była znaczna.
- Nr 52 – 52 p. p.; *Czy Pani/Pana zdaniem ewaluacja efektów kształcenia w formie, co semestralnej ankiet oceny zajęć przekłada się na realną poprawę jakości kształcenia?* Ankietowani wykładowcy i studenci mieli w tej kwestii jednakową negatywną opinię – wersję odpowiedzi „NIE” wybrało 54% wykładowców i 56% studentów, a na „TAK” – 31% wykładowców i 24% studentów.

Najmniejszą różnicę w strukturze odpowiedzi (warianty: „TAK” lub „NIE”, albo „???”) ukraińskich wykładowców i studentów wystąpiły w przypadku tych pytań, przy których najniższą była suma wartości bezwzględnych różnic wyrażonych w punktach procentowych. Do nich zaliczyć należy siedem pytań, w przypadku, których suma tych różnic jest mniejsza od 15 punktów procentowych:

- nr 44 – 2 p. p.; Czy Pani/Pana zdaniem ilość praktycznych umiejętności przekazywanych studentom w toku studiów jest wystarczająca? Odpowiedź „NIE” udzieliło 50% wykładowców i 49% studentów.
- nr 42 – 8 p. p.; *Czy Pani/Pana zdaniem system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi (czy ich potrzeby zostają zaspokojone)?*
- nr 3 – 10 p. p.; *Czy studia przygotowują studentów do wykonywania zawodu ekonomisty?*
- nr 26 – 10 p. p.; *Czy uczelnia umożliwia studentom dostęp do nowoczesnych technologii IT i zdobycie doświadczenia zawodowego swoim studentom?*
- nr 41 – 12 p. p.; Czy jest Pani/Pan zadowolony z kształtu i zakresu programu studiów?
- nr 13 – 14 p. p.; *Czy studia promują postawy typu „obywatel świata” i zachęcają do kontaktów oraz mobilności w ramach Europy i świata?*
- nr 54 – 14 p. p.; *Czy pozytywnie ocenia Pani/Pan dbałość uczelni o jakość kształcenia?*

Najmniejszą różnicę w strukturze odpowiedzi na poszczególne pytania nie oznaczają w każdym przypadku korzystnych sytuacji. Może się zdarzyć się, bowiem, że w oceny zarówno wykładowców bardzo się mało od siebie różnią w liczbach, ale mogą wyrażać negatywną cechę. Dlatego też trzeba sprawdzić czy jest to jedność w negatywnej czy pozytywnej ocenie badanego zjawiska.

Tab. 3. Zestawienia różnic w punktach procentowych w strukturze odpowiedzi

A Punkty procentowe polscy wykładow.-studenci				B Punkty procentowe ukraińscy wykładow.-studenci				C Punkty procent. Wykładow. POLSKA – UKRAINA				D Punkty procent. Student. POLSKA – UKRAINA			
Pytania	Tak	Nie	???	Pytania	Tak	Nie	???	Pytania	Tak	Nie	???	Pytania	Tak	Nie	???
1.	8	-16	8	1.	-10	-4	14	1.	-5	5	0	1.	-24	17	7
2.		-15	15	2.	-5	-5	10	2.	-9	3	6	2.	-14	13	1
3.	32	-37	5	3.	5	-2	-3	3.	-18	0	18	3.	-45	34	11
4.	10	-37	27	4.	-8	8	0	4.	-9	-26	35	4.	-27	19	8
5.	21	-25	4	5.	-6	-8	14	5.	17	-10	-7	5.	-10	7	3
6.	12	-23	11	6.	-11	14	-3	6.	-29	0	29	6.	-52	37	15
7.	5	-17	12	7.	-5	-4	9	7.	-19	17	2	7.	-29	30	-1
8.	-12	-5	17	8.	-25	10	15	8.	-1	-6	8	8.	-14	8	6
9.	-17	-12	29	9.	-12	1	11	9.	-22	9	13	9.	-17	22	-5
10.	-22	-17	39	10.	-30	14	16	10.	-12	-11	23	10.	-20	19	1
11.	6	-13	7	11.	-8	-8	16	11.	5	1	-6	11.	-9	6	3
12.	3	-7	4	12.	-7	-5	12	12.	-22	22	0	12.	-32	24	8
13.	20	-17	-3	13.	-7	2	5	13.	23	-14	-9	13.	-5	6	-1
14.	-8	-7	15	14.	-4	-4	8	14.	-17	11	6	14.	-13	15	-2
15.	11	-16	5	15.	-3	-9	12	15.	5	2	-7	15.	-9	9	0
16.	-3	-13	16	16.	-11	-5	16	16.	-8	5	3	16.	-17	14	3
17.	-1	-6	7	17.	-2	-10	12	17.	-2	10	-8	17.	-3	6	-3
18.	8	-24	16	18.	-5	11	-6	18.	-8	-16	24	18.	-21	19	2
19.	3	-9	6	19.	-8	9	-1	19.	-19	3	16	19.	-30	22	8
20.	8	-25	17	20.	-14	2	12	20.	-8	-17	25	20.	-31	11	20
21.	-9	-2	11	21.	-1	-14	15	21.	-21	21	0	21.	-13	9	4
22.	4	-25	21	22.	-11	3	8	22.	-7	-2	9	22.	-22	26	-4
23.	22	-27	5	23.	-6	-12	18	23.	6	-11	5	23.	-22	4	18
24.	3	-4	1	24.	-20	13	7	24.	30	-22	-8	24.	8	-5	-3
25.	3	-4	1	25.	-1	-9	10	25.	9	-1	-8	25.	4	-5	1
26.	23	-29	6	26.	5	0	-5	26.	-4	-10	14	26.	-22	19	3
27.	8	-25	17	27.	-4	-8	12	27.	-9	-3	12	27.	-21	14	7
28.	-14	-11	25	28.	-11	-1	12	28.	-10	-1	11	28.	-7	9	-2
29.	22	-21	-1	29.	2	11	-13	29.	9	-20	11	29.	-10	11	-1
30.	-3	-8	11	30.	-5	10	-5	30.	-5	-9	14	30.	-8	10	-2
31.	-10	-13	24	31.	-17	-9	26	31.	-29	13	16	31.	-35	17	18
32.	14	-16	2	32.	-17	5	12	32.	10	-7	-3	32.	-21	14	7
33.	8	3	-11	33.	-1	17	-16	33.	-11	-13	24	33.	-20	1	19
34.	14	-26	12	34.	1	-9	8	34.	-4	-20	24	34.	-17	-3	20
35.	-21	-18	39	35.	0	-8	8	35.	-24	-11	35	35.	-4	0	4
36.	25	-33	9	36.	-17	7	10	36.	13	-11	-2	36.	-29	29	0
37.	17	-36	19	37.	7	-24	17	37.	-8	-1	9	37.	-18	10	8
38.	2	-17	15	38.	-13	-4	17	38.	5	-7	2	38.	-9	6	3
39.	5	-11	6	39.	2	-14	12	39.	-21	13	8	39.	-24	10	14
40.	6	-5	-1	40.	-6	-3	9	40.	7	3	-10	40.	-5	4	1
41.	4	-7	3	41.	-5	6	-1	41.	-13	-2	15	41.	-22	11	11
42.	11	-42	31	42.	0	-4	4	42.	-17	-16	33	42.	-27	21	6
43.	23	-26	3	43.	-3	-11	14	43.	1	3	-4	43.	-26	19	7
44.	22	-37	15	44.	0	1	-1	44.	-9	-4	13	44.	-32	34	-2
45.	7	-12	5	45.	16	-11	-5	45.	8	-17	9	45.	17	-16	-1
46.	9	-19	10	46.	21	-20	-1	46.	-23	10	13	46.	-10	9	1
47.	1	-8	7	47.	-7	-5	12	47.	-22	23	-1	47.	-31	27	4
48.	-16	-5	21	48.	7	-16	9	48.	-27	10	17	48.	-4	-2	6
49.	19	-26	7	49.	8	-20	12	49.	6	-3	-3	49.	-5	3	2
50.	12	-19	7	50.	-15	-5	20	50.	7	6	-13	50.	-20	20	0

51.	4	-1	-3
52.	7	-2	-5
53.	15	-24	9
54.	33	-18	-15

51.	7	12	-19
52.	-10	-3	13
53.	-5	-9	14
54.	3	4	-7

51.	-7	-4	11
52.	-25	38	-13
53.	-3	10	-7
54.	9	-13	4

51.	-3	9	-6
52.	-42	36	6
53.	-23	25	-2
54.	-21	10	11

5. Zakończenie

Podsumowując należy podkreślić, że odpowiedzi na „TAK” udzielonych przez polskich wykładowców było średnio 51%, a na „NIE” 19%, nie miało zdania lub nie chciało go wyrazić – 30% (najwięcej wśród wszystkich grup badanych respondentów). Natomiast wśród odpowiedzi na „TAK” wykładowców Ukraińskich było średnio 57% (więcej niż w przypadku polskich), na „NIE” 20% (prawie tyle, co w polskich uniwersytetach). Wstrzymało się od głosu lub nie zrozumiało pytania – 23% (mniej niż w Polsce. Wykładowcy ukraińscy mieli mniej wątpliwości i niewiedzy niż polscy i byli bardziej entuzjastycznie nastawieni do istniejącej smutnej rzeczywistości niż polscy. Najbardziej krytyczni byli jednak polscy studenci („TAK – 44%, „NIE” – 36%). Studentin ukraińscy woleli bardziej spolegliwe odpowiedzi na „TAK” – 62%, a na „NIE” tylko – 20%).

Analiza uzyskanych droga ankietowa ocen i opinii polskich i ukraińskich wykładowców i studentów z wybranych pięciu uniwersytetów pozwoliło na realizację założonych we wprowadzeniu celów opracowania. Przedstawiono powyżej uwarunkowania jakości kształcenia i uzyskania wartości dodanej na kierunkach ekonomicznych oraz wskazano zasadnicze różnice w opiniach i ocenach respondentów na ten temat, które dowodzą o bardzo dużym stopniu złożoności badanych zjawisk.

Dlatego też w doskonaleniu funkcjonowania szkół wyższych należy przyjąć różniące się od siebie, ale adekwatne do potrzeb każdego uniwersytetu: programy i strategie ich rozwoju, efektywny system zapewnienia ciągłej poprawy jakości kształcenia i wzrostu uzyskiwanej w procesie dydaktycznym wartości dodanej oraz metody i narzędzia doskonalenia jakości zarządzania w uniwersytetach Polski i Ukrainy. Nie można bezpośrednio przenosić i kopiować przyjętych rozwiązań skutecznych w jednym uniwersytecie do drugiego. Zebrane informacje o procesie projakościowej restrukturyzacji funkcjonowania różnych uniwersytetów działających w ramach wymogów Unii Europejskiej i Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego powinny posłużyć do adaptacji ich doświadczeń do naszego uniwersytetu. Celem takich działań jest osiągnięcie zamierzonych efektów synergii przyjętych kompleksowych rozwiązań oraz osiągnięcie wzrostu jakości funkcjonowania uniwersytetu na wszystkich płaszczyznach jego aktywności. Temu procesowi zaprogramowanego, strategicznego rozwoju sprzyjać będzie poprawa integralności i jakości zarządzania.

Literatura

- Autonomia programowa uczelni Ramy Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego. Praca zbiorowa pod redakcją Ewy Chmieleckiej, Priorytet IV PO KL, Działanie 4.1. Poddziałanie 4.1.3., Projekt Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2010, www.nauka.gov.pl, data odczytu 22.06.2015 r.
- Current Problems of university management, edited by Tadeusz Wawak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013 r.

- Komunikacja i jakość w zarządzaniu pracą zbiorowa pod red. naukowa Tadeusza Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011 r.
- Praktyczny przewodnik tworzenia programów studiów zintegrowanych z okresem mobilności. Projekt „MOCCA”, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2009 r., wyd. DAAD Deutscher Akademischer Austauschdienst, Bonn, de.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz. U. Nr 253, poz.1520.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia, Dz. U. Nr 253, poz.1521.
- Standardy i wskazówki zapewnienia jakości w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego. Materiały z Konferencji europejskich ministrów do spraw szkolnictwa Wyższego, Bergen 19-20 maja 2005 r., Warszawa 2005 r. www.nauka.gov.pl, data odczytu 22.06.2015 r. oraz Ramowa Struktura Kwalifikacji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Nauki, Techniki i Innowacji Danii, luty 2005, tłum. MNiSW, www.nauka.gov.pl, data odczytu 22.06.2015 r.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r - Prawo o szkolnictwie wyższym Dz. U. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.
- Wawak T., Jakość zarządzania w szkołach wyższych, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012 r.
- Wyzwania zarządzania jakością w szkołach wyższych, praca zbiorowa pod redakcją Tadeusza Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012 r.
- Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji do uczenia się przez całe życie z dnia 23 kwietnia 2008 r., Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 111 z 6.05.2008 r., s. 1., <http://eur-lex.europa.eu>, data odczytu 22.06.2015 r.

Streszczenie

W Katedrze Ekonomii Stosowanej i Jakości Zarządzania Uniwersytetu Jagiellońskiego prowadzone są pod kierunkiem prof. Tadeusza Wawaka badania, których celem jest wykazanie rzeczywistych uwarunkowań poprawy jakości kształcenia i wzrostu uzyskiwanej w procesie dydaktycznym wartości dodanej, (czyli osiągniętych efektów kształcenia), porównanie oceny tych zjawisk, procesów i tendencji opisujących te uwarunkowania, w Polsce i na Ukrainie oraz wskazanie koniecznego kierunku ich zmian.

W tym celu opracowano formularz ankiety (pierwsze 40 pytań przez prof. Tadeusza Wawaka i ostatnie 14 przez studentów z Koła Naukowego Zarządzania Jakością i Wiedzą UMCS w Lublinie). Profesorowie z Ukrainy przetłumaczyli formularz ankiety na język ukraiński. Badania ankietowe przeprowadzono

w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (pod kierunkiem prof. T. Wawaka), Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (pod kierunkiem prof. E. Skrzypek) oraz na Ukrainie (pod kierunkiem: prof. Valerii Grynchutskyi, Ternopil National Economic University, Ternopil; prof. Valentin Vandyshev, Sumy National Agrarian University, Sumy; prof. Valentyna Yakubiv, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk).

Badaniami ankietowymi objęto studentów ostatniego roku studiów stacjonarnych: I stopnia i II stopnia oraz wykładowców (profesorów, docentów (Ukraina) i doktorów) prowadzących zajęcia dydaktyczne na tych studiach, na kierunkach ekonomicznych.

W oparciu o zebrane drogą ankietową informacje od 848 respondentów opracowany jest pełny raport z badań. W tym artykule zostanie natomiast przedstawiony tylko jeden aspekt, prowadzonych badań ankietowych – uwarunkowania uzyskiwanych efektów kształcenia. Pierwszym celem tego opracowania było krótkie przedstawienie, uwarunkowań jakości kształcenia i uzyskiwania wartości dodanej w procesie dydaktycznym, w ocenie wykładowców i studentów na kierunkach ekonomicznych w badanych uniwersytetach polskich i ukraińskich. Drugim celem badawczym było wskazanie zasadniczych różnic w opiniach i ocenach na ten temat, dokonanych przez ankietowanych profesorów i studentów polskich oraz ukraińskich uniwersytetów, wypełniających taki sam formularz ankiety, na przykładzie swojej uczelni. Oba cele zostały w opracowaniu osiągnięte. Opracowanie pozytywnie zweryfikowało hipotezę badawczą głoszącą, że oceny i opinie ankietowanych wykładowców i studentów będą bardzo zróżnicowane i dlatego też w doskonaleniu funkcjonowania szkół wyższych należy przyjąć różniące się od siebie, ale adekwatne do potrzeb każdego uniwersytetu: programy i strategie ich rozwoju, efektywny system zapewnienia ciągłej poprawy jakości kształcenia i wzrostu uzyskiwanej w procesie dydaktycznym wartości dodanej oraz metody i narzędzia doskonalenia jakości zarządzania w uniwersytetach Polski i Ukrainy.

Formularz ankiety (marzec 2015 r.)

Serdecznie zapraszamy nauczycieli akademickich i studentów do wzięcia udziału w badaniach naukowych, na temat: **„Efekty kształcenia i wartość dodana studiów licencjackich i magisterskich na kierunkach ekonomicznych”**, prowadzonych pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Tadeusza Wawaka, Kierownika Katedry Ekonomii Stosowanej i Jakości Zarządzania (Instytut Ekonomii, Finansów i Zarządzania, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie).

Zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie poniższego formularza ankiety. Pierwsze 40 pytań opracował Prof. T. Wawak, a ostatnie 15 pytań *Studenckie Koło Zarządzania Jakością i Wiedzą (Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie)* pod kierunkiem Karoliny Mojsym.

Bardzo prosimy nauczycieli akademickich i studentów o wyrażenie własnej opinii po przez zaznaczenie znakiem „X” wybranej odpowiedzi w rubryce obok postawionego pytania: „TAK” lub „NIE” albo „???” – jeśli odpowiadający nie ma zdania albo nie chce lub nie potrafi udzielić jednoznacznej odpowiedzi.

Gorąco zapraszamy do wypełnienia formularza ankiety.

Prof. Tadeusz Wawak

Nr	Pytanie	TAK	NIE	???
A	Jestem nauczycielem akademickim			
B	Jestem studentem studiów licencjackich (I stopień kształcenia)			
C	Jestem studentem studiów magisterskich (II stopień kształcenia)			
D	Jestem studentem na kierunku	0	0	0
1	Czy studia ekonomiczne zapewniają rozwój indywidualny i skutecznie stymulują rozwój osobowy przyszłego absolwenta?			
2	Czy studia zapewniają rozwój intelektualny, kulturowy i poziomu inteligencji studenta?			
3	Czy studia przygotowują studentów do wykonywania zawodu ekonomisty?			
4	Czy studia dostosowane są do aktualnych potrzeb rynku pracy i zapewniają zatrudnienie?			
5	Czy studia przygotowują studentów, po ich zakończeniu, do podnoszenia tych umiejętności, wraz z rozwojem technologii, w wielu różnych dyscyplinach?			
6	Czy studia zapewniają zaawansowane umiejętności , wykazywanie się biegłością i innowacyjnością potrzebną do rozwiązywania złożonych i nieprzewidywanych problemów w specjalistycznej dziedzinie pracy lub nauki?			
7	Czy studia zapewniają specjalistyczne umiejętności rozwiązywania problemów potrzebne do badań lub działalności innowacyjnej w celu tworzenia nowej wiedzy i procedur oraz integrowania wiedzy w różnych dziedzinach?			
8	Czy studia zapewniają kompetencje: w zakresie zarządzania złożonymi technicznymi albo			

Nr	Pytanie	TAK	NIE	???
	zawodowymi działaniami lub projektami oraz ponoszenia odpowiedzialności za podejmowane decyzje w nieprzewidywanych kontekstach związanych z pracą lub nauką?			
9	Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności za zarządzanie rozwojem jednostek i grup osób?			
10	Czy studia zapewniają kompetencje w zakresie podnoszenia odpowiedzialności za przyczynianie się do rozwoju wiedzy i praktyki zawodowej lub dokonywanie przeglądu strategicznych wyników zespołu?			
11	Czy studia wpajają umiejętności uczenia się i samodzielnego kształcenia oraz pozwalają na samodzielne kontynuowanie dalszych studiów w kraju i za granicą?			
12	Czy studia przygotowują do aktywnego życia obywatelskiego?			
13	Czy studia promują postawy typu „obywatel świata” i zachęcają do kontaktów oraz mobilności w ramach Europy i świata ?			
14	Czy studia przygotowują i zapewniają rozwój samodzielnego, krytycznego myślenia wobec głównych hipotez i przekonań oraz opinii wobec otaczającej rzeczywistości?			
15	Czy studia przygotowują do naukowego poznania funkcjonowania gospodarki miasta kraju, Unii Europejskiej, świata i samodzielnego pogłębiania wiedzy w tym obszarze?			
16	Czy studia zachęcają i umożliwiają rozwój zaradności, operatywności, kreatywności, umiejętności przystosowania oraz pewności siebie studentów, przyszłych kierowników?			
17	Czy studia uczą umiejętności pracy w środowisku w wielokulturowym, szacunku do odmiennych kultur, tolerancji i zrozumienia inności w systemie myślenia i oceniania?			
18	Czy studia przygotowują do pracy w nowych sytuacjach i w turbulentnym otoczeniu oraz uczą adaptacji do różnych, zmieniających się warunków ekonomicznych, społecznych?			
19	Czy studia przygotowują do projektowania oraz prowadzenia badań naukowych?			
20	Czy przyjęte w uczelni efekty kształcenia zostały ustalone z perspektywy studenta, przy aktywnym udziale studentów w ich określaniu?			
21	Czy przyjęte efekty kształcenia są mierzalne oraz można obiektywnie oceniać stopień ich realizacji w czasie według wyznaczonych metod i kryteriów?			
22	Czy studenci zostali poinformowani o tym co student po zakończeniu studiów na danym kierunku studiów i konkretnej specjalności powinien: wiedzieć, rozumieć, potrafić wykonać i jak postępować po zaliczeniu kolejnego semestru oraz zakończeniu studiów?			
23	Czy realizowany program studiów uwzględnia zmiany zachodzące w otoczeniu uczelni i jej interesariuszy oraz nadąża za rozwojem postępu technicznego w zakresie przekazu informacji oraz wymagań Unii Europejskiej i Procesu Bolońskiego?			
24	Czy realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność poziomą, czyli realizacji części programu w innej uczelni w kraju lub zagranicą?			
25	Czy realizowany program studiów zapewnia studentom mobilność pionową, czyli możliwość (po zakończeniu I stopnia) kontynuowania studiów na II stopniu kształcenia na innej uczelni w kraju lub zagranicą, połączonej ze zmianą kierunku studiów?			
26	Czy uczelnia umożliwia studentom dostęp do nowoczesnych technologii IT i zdobycie doświadczenia zawodowego swoim studentom?			

Nr	Pytanie	TAK	NIE	???
27	Czy studia pozwalają studentom wykorzystać swą wiedzę i zdolności rozumienia w sposób, który świadczy o profesjonalnym podejściu do pracy lub zawodu, i posiadają kompetencje, którymi wykazują się na ogół poprzez konstruowanie i podtrzymywanie argumentacji oraz rozwiązywanie problemów w swojej dziedzinie studiów;			
28	Czy studia powodują, że studenci potrafią łączyć posiadane wiadomości w spójną całość i radzić sobie ze złożonością oraz formułować sądy na podstawie ograniczonych lub niepełnych informacji, które uwzględniają przemyślenia na temat odpowiedzialności społecznej i etycznej związanej ze stosowaniem w praktyce ich wiedzy i sądów?			
29	Czy studia zapewniają w wymaganym stopniu kompetencje dziedzinowe (nauki ekonomiczne) w dyscyplinie ekonomia lub zarządzanie?			
30	Czy studia zapewniają w wymaganym stopniu kompetencje ogólne nie związane z daną dziedziną (np. pracy w zespole, umiejętność argumentacji, wyrażania koncepcji)?			
31	Czy studenci potrafią wykazać konkretne efekty kształcenia, jakie powinni osiągnąć na każdym roku studiów i po ich zakończeniu (pamiętając o tym, że zdanie egzaminów nie jest efektem kształcenia)?			
32	Czy sformułowanie, weryfikacja, ocena uzyskiwanych efektów kształcenia, oraz ich przydatność odbywa się we współpracy z interesariuszami zewnętrznymi uczelni (w tym pracodawcami), w obszarze umiejętności i kompetencji osiągniętych przez studentów?			
33	Czy realizowane programy studiów były opracowywane we współpracy z instytucjami otoczenia społeczno-gospodarczego (interesariuszami) uczelni?			
34	Czy realizowane programy studiów były opracowywane we współpracy ze studentami?			
35	Czy większość przeprowadzanych egzaminów, przeprowadza się metodą testową?			
36	Czy przeprowadzane egzaminy pisemne, sprawdzają wiedzę, kładą nacisk ocenę zrozumienia problemów omawianych na zajęciach i krytycznego myślenia studentów?			
37	Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi założyć oraz prawnie i efektywnie prowadzić swoją firmę na własny rachunek?			
38	Czy absolwent studiów licencjackich w dziedzinie nauk ekonomicznych potrafi sprawnie i skutecznie pozyskiwać środki z zewnątrz organizacji w której jest zatrudniony (urzędu?) niezbędnych do sfinansowania przedsięwzięć realizowanych w miejscu swej pracy?			
39	Czy absolwent ekonomicznych studiów licencjackich potrafi opracowywać koncepcje i konkretne propozycje rozwiązań przynoszące wzrost dochodów firmie w której pracują?			
40	Czy absolwent studiów licencjackich powinien umieć zadawać pytania, komunikować się, prowadzić dyskusje w sprawach dotyczących wzrostu efektów uzyskiwanych przez organizację w której pracuje?			
41	Czy jest Pani/Pan zadowolony z kształtu i zakresu programu studiów?			
42	Czy Pani/Pana zdaniem system nauczania wychodzi naprzeciw potrzebom młodych ludzi (czy ich potrzeby zostają zaspokojone)?			
43	Czy Pani/Pana zdaniem wiedza zdobyta podczas studiów zwiększa szansę na sukces w karierze zawodowej?			
44	Czy Pani/Pana zdaniem ilość praktycznych umiejętności przekazywanych studentom w toku studiów jest wystarczająca?			

Nr	Pytanie	TAK	NIE	???
45	Czy w toku studiów realizuje Pan/Pani praktyczne projekty (analizy, case study)?			
46	Czy zdobyte umiejętności, wiedza umożliwiają realizację kompletnych przedsięwzięć (analiz, porównań, rachunków)?			
47	Czy Pani/Pana zdaniem uczelnia kształtuje studenta jako "człowieka" przystosowując do życia, przekazuje wzorce moralne?			
48	Czy Pani/Pana zdaniem uczelnia kształtuje studenta jako "człowieka" pozytywnie wpływa na rozszerzenie światopoglądu?			
49	Czy Pani/Pana zdaniem zajęcia rozwijają zdolność samodzielnego myślenia i analizowania rzeczywistości/zjawisk gospodarczych i społecznych?			
50	Czy zajęcia pozwalają studentom przyzwyczaić się do właściwego odbierania oceny ich pracy, przyjmowania konstruktywnej krytyki i wyciągania wniosków?			
51	Czy zgadza się Pani/Pan ze zdaniem, że wartość dodana procesowi kształcenia z perspektywy studenta opiera się głównie na jego późniejszej wartości na rynku pracy?			
52	Czy Pani/Pana zdaniem ewaluacja efektów kształcenia w formie co semestralnej ankiet oceny zajęć przekłada się na realną poprawę jakości kształcenia?			
53	Czy obserwuje Pani/Pan poprawę w działaniach na rzecz dostosowania oczekiwanych efektów kształcenia do oczekiwań studentów?			
54	Czy pozytywnie ocenia Pani/Pan dbałość uczelni o jakość kształcenia?			
55	Czy obserwuje Pani/Pan poprawę w działaniach na rzecz dostosowania oczekiwanych efektów kształcenia do oczekiwań studentów?			

Bardzo dziękuję za udział w badaniach i wypełnienie formularza ankiety.

Prof. Tadeusz Wawak